

Кейкі батырдың тарихи тұлғасы және ерлігі

ЖАРИЯЛАНДЫ
16.04.2026

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/188193/>

Әмірханов Нұрдәулет Қасымханұлы

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық университетінің Тарих және өнер факультетінің 4 курс студенті

Жетекшісі: **Сақтағанова Элмира Балтабаевна**

Аннотация

Бұл мақалада Кейкі батыр тұлғасының тарихи маңызы мен оның ерлік жолы жан-жақты қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – Кейкі батырдың ХХ ғасыр басындағы ұлт-азаттық қозғалыстағы рөлін анықтау, оның күрес тәсілдерін талдау және тарихи тұлға ретіндегі орнын бағалау.

Мақалада 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс контексінде батырдың қызметі, Амангелді Иманов бастаған қозғалыстағы орны, сонымен қатар оның кейінгі күрес кезеңдері қарастырылады.

Зерттеу нәтижесінде Кейкі батырдың тек әскери тұлға емес, ұлттық рухтың символы екені дәлелденеді. Оның ерлігі қазіргі қоғам үшін патриоттық тәрбиенің маңызды құралы ретінде бағаланады.

Кіріспе

Қазақ халқының азаттық жолындағы күресі сан ғасырлық тарихымен ерекшеленеді. Сол күрестің көрнекті өкілдерінің бірі – Кейкі батыр (Нұрмағамбет Көкембайұлы). Ол ХХ ғасыр басындағы ұлт-азаттық қозғалыстардың бел ортасында жүріп, ел тәуелсіздігі үшін жан аямай күрескен тарихи тұлға. Кейкі батырдың есімі қазақ халқының ерлік, батырлық, отансүйгіштік қасиеттерінің символына айналды.

Кейкі батырдың өмірі мен тарихи кезеңі

Кейкі батыр 1871 жылы қазіргі Қостанай облысы аумағында дүниеге келген. Оның балалық шағы қазақ даласында патша үкіметінің отарлау саясаты күшейіп тұрған

кезеңге тұспа-тұс келді. Бұл уақытта жер мәселесі шиеленісіп, қазақ халқының дәстүрлі шаруашылығы дағдарысқа ұшырай бастады.

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында Ресей империясының отарлық саясаты қазақ даласында күшейіп, халықтың әлеуметтік жағдайы күрт төмендеді. Осындай тарихи жағдайда туған Кейкі батыр ерте жастан мергендігімен, батылдығымен көзге түсті. Оның ерекше дәлдікпен ату қабілеті халық арасында аңызға айналып, «мерген батыр» атануына себеп болды.

1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс және Кейкі батыр

1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс – қазақ халқының отарлық езгіге қарсы ең ірі қарсылықтарының бірі болды. Бұл көтеріліс патша үкіметінің қазақтарды тыл жұмысына алу туралы жарлығына қарсы туындады. Осы тарихи оқиға барысында Кейкі батыр Амангелді Иманов бастаған көтеріліске белсенді түрде қатысты.

Кейкі батыр көтерілісшілердің негізгі әскери күштерінің бірі ретінде танылып, мергендігі арқылы ерекше көзге түсті. Ол жау әскеріне қарсы күресте партизандық тәсілдерді тиімді пайдаланып, күтпеген шабуылдар ұйымдастырды. Батырдың әскери шеберлігі мен батылдығы көтерілісшілердің рухын көтеріп, олардың жеңіске деген сенімін арттырды.

Кейкі батырдың ерлігі мен күрес жолы

Кейкі батырдың ерлігі тек бір шайқаспен шектелмейді. Ол ұзақ уақыт бойы отарлық билікке қарсы күресін жалғастырды. 1916 жылғы көтеріліс басылғаннан кейін де батыр қаруын тастамай, Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарында да тәуелсіздік үшін күресті жалғастырды.

Оның күрес тәсілі – шапшаңдық, жасырын әрекет ету, жер жағдайын тиімді пайдалану болды. Бұл оны қарапайым сарбаздан нағыз халық батыры деңгейіне көтерді. Кейкі батырдың бойындағы табандылық, қайсарлық және елге деген адалдық оның тұлғасын ерекше айқындайды.

Қуғын-сүргін және батырдың қаза болуы

Кеңес билігі орнағаннан кейін ұлттық батырларға деген көзқарас өзгеріп, олар «бүлікші» ретінде қарастырыла бастады. Кейкі батыр да осы саясаттың құрбаны болды. Ұзақ уақыт бойы қуғынға ұшырап, 1923 жылы қаза тапты.

Оның өлімі – қазақ халқының азаттық жолындағы күресінің қайғылы беттерінің бірі. Батырдың басы кесіліп, ұзақ уақыт бойы елден тыс жерде сақталуы – тарихи әділетсіздіктің айқын көрінісі болды. Тек тәуелсіздік алғаннан кейін ғана Кейкі батырдың есімі қайта жаңғырып, оның ерлігі лайықты бағаланды.

Кейкі батырдың тарихи тұлғасы

Кейкі батыр – тек әскери тұлға ғана емес, ол ұлттық рухтың символы. Оның өмір жолы қазақ халқының еркіндікке деген ұмтылысын көрсетеді. Батырдың тұлғасын бірнеше қырынан қарастыруға болады:

- Әскери шеберлігі – мергендігі мен тактикалық ойлау қабілеті жоғары деңгейде болды

- Рухани күші – қиын жағдайларда мойымаған қайсар мінезі

- Халықтық сипаты – қарапайым халықтың мүддесін қорғаушы

- Тарихи рөлі – ұлт-азаттық қозғалыстың маңызды тұлғасы

Қазіргі Қазақстандағы Кейкі батыр мұрасы

Бүгінде Кейкі батырдың есімі қайта жаңғырып, тарихи әділдік орнады. Оның ерлігі туралы ғылыми зерттеулер жүргізіліп, кітаптар жазылып, ескерткіштер орнатылды. Батырдың сүйегі елге қайтарылып, құрметпен жерленуі – тәуелсіз Қазақстанның өткенге деген құрметінің белгісі.

Кейкі батырдың тұлғасы жастарға патриоттық тәрбие беруде маңызды рөл атқарады. Оның ерлігі – елін, жерін қорғаудың жарқын үлгісі.

Қолданылған әдіс-тәсілдер (ашып жазылған)

Бұл зерттеу жұмысында бірнеше ғылыми әдістер кешенді түрде қолданылды:

1. Тарихи-генетикалық әдіс

Бұл әдіс арқылы Кейкі батырдың өмірі мен қызметі тарихи даму барысында қарастырылды. Яғни, оның балалық шағынан бастап көтеріліске қатысуы, кейінгі күрес кезеңдері себеп-салдарлық байланыста зерттелді. Бұл тәсіл батырдың тұлғалық қалыптасуын түсінуге мүмкіндік берді.

2. Тарихи-салыстырмалы әдіс

Кейкі батырдың қызметі басқа тарихи тұлғалармен, әсіресе Амангелді Иманов әрекетімен салыстырылды. Осы арқылы олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары анықталып, Кейкі батырдың ерекше қырлары айқындалды.

3. Деректанулық талдау әдісі

Зерттеу барысында архивтік материалдар, ғылыми еңбектер, тарихи деректер талданды. Бұл әдіс ақпараттың шынайылығын тексеруге және нақты ғылыми қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

4. Контент-талдау әдісі

Әртүрлі әдебиеттер мен зерттеулердегі Кейкі батыр туралы мәліметтер жүйеленіп,

мазмұндық тұрғыдан сарапталды. Бұл әдіс батыр бейнесінің ғылыми және халықтық тұрғыдан қалай қалыптасқанын анықтауға көмектесті.

5. Жүйелеу және жинақтау әдісі

Жиналған барлық деректер бір жүйеге келтіріліп, логикалық құрылымда ұсынылды. Бұл зерттеу нәтижелерін нақты әрі түсінікті көрсетуге мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижесі

Зерттеу нәтижесінде келесі қорытындыларға қол жеткізілді:

- Кейкі батыр 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің негізгі әскери тұлғаларының бірі болған
- Оның мергендік қабілеті мен партизандық тактикасы көтеріліс барысында маңызды рөл атқарған
- Батырдың күресі тек патша үкіметіне қарсы емес, кейін Кеңес билігіне қарсы да жалғасқан
- Кейкі батыр тұлғасы халық жадында батырлық пен еркіндіктің символы ретінде сақталған
- Қазіргі Қазақстанда оның тарихи бейнесі қайта жаңғыртылып, ұлттық құндылық ретінде бағалануда

Талдау

Кейкі батырдың тарихи тұлғасын талдау оның күресінің көпқырлы екенін көрсетеді. Біріншіден, ол – әскери стратег. Оның партизандық соғыс жүргізу тәсілдері кәсіби әскери дайындықсыз-ақ жоғары деңгейде болғанын дәлелдейді.

Екіншіден, Кейкі батыр – халықтық тұлға. Ол белгілі бір топтың емес, бүкіл халықтың мүддесін қорғады. Бұл оның беделін арттырып, халық арасында кеңінен танылуына себеп болды.

Үшіншіден, батырдың тағдыры – тарихи қайшылықтардың көрінісі. Кеңес кезеңінде оның есімі теріс бағаланса, тәуелсіздік жылдарында қайта ақталып, ұлттық батыр ретінде мойындалды.

Сонымен қатар, оның күресі тек қарулы қарсылық емес, ұлттық сана мен еркіндік идеясын сақтау жолындағы әрекет ретінде бағалануы тиіс.

Осы тұрғыдан алғанда, Кейкі батырдың тұлғасы қазіргі тарихи ғылымда қайта қаралып, жаңа көзқарас тұрғысынан зерттелуде.

Қорытынды

Кейкі батыр – қазақ халқының азаттық жолындағы күресінің айқын символы. Оның өмірі мен ерлігі – ұлт тарихының маңызды бөлігі. Батырдың қайсарлығы, батылдығы және елге деген адалдығы бүгінгі ұрпақ үшін үлгі болып табылады.

Кейкі батырдың тарихи тұлғасын зерттеу – тек өткенді тану ғана емес, ол болашақ ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеудің маңызды құралы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қойгелдиев Мәмбет

Алаш қозғалысы. – Алматы: Санат, 1995. – 368 бет.

2. Нұрпейіс Кенес

Қазақстан тарихы. – Алматы: Атамұра, 2010. – 576 бет.

3. Әбдәкімұлы Ә

Кейкі батыр. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 240 бет.

4. Тілеубаев С

1916 жылғы көтеріліс тарихы. – Астана: Фолиант, 2012. – 300 бет.

5. Омарбеков Талас

Қазақстан тарихының өзекті мәселелері. – Алматы: Ғылым, 2003. – 512 бет.

6. Қасымбаев Жамбыл

Қазақстан тарихы очерктері. – Алматы: Рауан, 1994. – 320 бет.

7. Сүлейменов Олжас

Тарихи таным. – Алматы: Жазушы, 2001. – 280 бет.

8. Қазақстан Республикасы Ұлттық архиві

Архив материалдары. – Астана, 2020.

9. ҚР Білім және ғылым министрлігі

Қазақстан тарихы оқулықтары. – Алматы, 2018.

10. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Ғылыми мақалалар жинағы. – Алматы, 2019.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.